

Nullenuil (*Dicycla oo*) na 84 jaar weer gezien in Nederland

FIGUUR 1
Lichtopstelling
om nachtvlinders
te monitoren op
de Observant
(foto: C. Cremers-
Hodzelms).

Cecile Cremers-Hodzelms, Effileursdonk 18, 6218 GD, Maastricht, e-mail: cmhodzelms@gmail.com

Op 18 juli 2024 werd op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg de Nullenuil (*Dicycla oo*) teruggevonden voor Nederland. Deze vlinder, behorende tot de familie der uilen (Noctuidae), was voor het laatst in 1940 gezien. In dit artikel wordt nader ingegaan op de status van deze soort in Nederland en de betekenis van deze waarneming.

VONDST EN DETERMINATIE

In 2024 waren de weersomstandigheden vaak ongeschikt om met een lichtopstelling nachtvlinders te monitoren. Op 18 juli 2024, een bewolkte avond, waren de omstandigheden echter wel goed. Het was 22 °C en er waaide een oostenwind, windkracht 2 Beaufort. De lichtopstelling [figuur 1] werd tussen 22.00 en 1.00 uur opgezet door Paul Vossen, Arnold Wijker, Sandra Lamberts en de auteur van dit artikel.

Het betrof een laken-opstelling verlicht met twee staande 250 watt ML (menglicht)-lampen en één 250 watt ML-hanglamp. Een tweede laken-opstelling met één 400 watt HPL (hoge druk kwikdamp)-lamp werd iets verderop opgezet. Tevens werd een grote lichtval [figuur 2] neergezet, ook met een 250 watt ML-lamp. De Nullenuil, een vrouwtje, verscheen die avond om 0.30 uur bij de grote lichtval [figuur 3]. Het was al snel duidelijk dat dit een uitzonderlijke soort nachtvlinder was.

NULLENUIL

De Nullenuil behoort tot de familie der uilen (Noctuidae), onderfamilie *Dicycla*. De vlinder is een zeer zeldzame nachtactieve nachtvlinder die in Nederland te boek staat als zwerver (WAARNEMING.NL, 2025). Het is een warmteminnende soort (TOP *et al.*, 2022).

Uiterlijk

De Nullenuil heeft een voorvleugellengte van 15-17 mm. Op de lichte, goudgeel gekleurde voorvleu-

gel bevindt zich een netwerk van roodachtig-bruine aders en dwarslijnen dat duidelijk afsteekt tegen de lichte ondergrond. Hetzelfde geldt voor de roodachtig-bruin omliggende lichte uilvlekken, waarvan de niervlek ongeveer de vorm heeft van een hart. De vleugel is meestal fijn bestoven. Vooral in het wortelveld en in het zoomveld vormt deze bestuiving soms een donkere schaduwband; de uitgebreidheid hiervan kan per vlinder aanzienlijk variëren. Mannetjes en vrouwtjes hebben een gelijke tekening en kleur.

Imago

De Nullenuil vliegt in één generatie van juni tot en met augustus. De vlinders komen zowel op licht als op smeer af (WARING & TOWNSEND, 2020; TOP *et al.*, 2022).

Rups

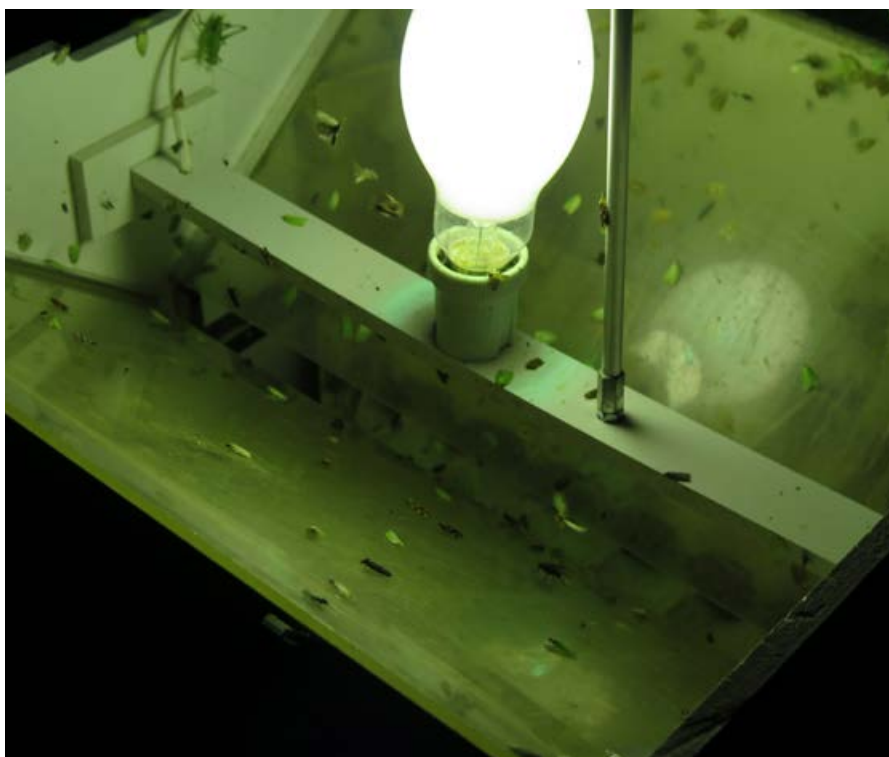
De rupsen van de Nullenuil zijn te vinden in de periode april tot en met juni. Ze zijn monofaag en hebben als waardplant verschillende soorten eik (*Quercus spec.*). Met name Donzige eik (*Quercus pubescens*) wordt genoemd. In de meer noordelijke delen van het leefgebied is Zomereik (*Quercus robur*) de voornaamste waardplant. Wintereik (*Quercus petraea*) en Hongaarse eik (*Quercus frainetto*) worden eveneens genoemd (TOP *et al.*, 2022; ELLIS, 2024). De Donzige eik en Hongaarse eik zijn niet inheems in Nederland (WILLEMSE, 2024 a; b). De rups leeft tussen met zijde bijeen gesponnen bladeren die hij 's nachts verlaat om zich te voeden. De verpopping vindt plaats in een losse cocon in de grond of tussen bijeen gesponnen bladeren. De overwintering vindt plaats als ei (BARTSCH *et al.*, 2001; WARING & TOWNSEND, 2020; VOOGD, 2021).

Leefgebied

De Nullenuil heeft haar leefgebied langs randen van droge, warme eikenbossen, struwelen en parken, vaak met een ondergroei van kruidachtige planten die bij voorkeur op een beschutte plaats groeien. Het kunnen rijk gestructureerde, op het zuiden geëxponeerde bosranden op schelpkalk zijn en ook eikenbossen op grindhellingen in de droge uiterwaarden. Mogelijk behoren ook eiken-haagbeukbossen en bossen met Donzige eik tot het leefgebied (BARTSCH *et al.*, 2001; WARING & TOWNSEND, 2020; VOOGD, 2021).

DE NULLENUIL IN NEDERLAND

In het Noctua databestand [tabel 1] staan in de periode 1800–1867 twee waarnemingen uit

FIGUUR 2
Grote lichtval close-up
(foto: C. Cremers-Hodzelmans).

Gelderland vermeld zonder precieze data. In beide gevallen was de waarnemer de heer A.J. van Eyndhoven. Deze verzamelaar stond bekend als slordig en met veel aantoonbare fouten in vindplaats en datering. Dit maakt het onwaarschijnlijk dat de exemplaren afkomstig waren uit zijn woonplaats in Brummen, Gelderland (schriftelijke mededeling R. de Vos, collectiemanager vlinders (Lepidoptera), Naturalis Biodiversity Center, 12 september 2024).

Dat ligt anders bij de eerstvolgende bekende waarnemingen uit juli 1940. Twee exemplaren werden verzameld door de heer Van der Velde in Borne (Overijssel). De vlinders werden gevangen op smeer en zijn vanuit de collectie Lempke opgenomen in de collectie van Naturalis (LEMPKE, 1952; 1962) [tabel 1]. De vondst op 18 juli 2024 van de Nullenuil is hiermee de tweede met zekerheid vastgelegde waarneming in Nederland.

VERSPREIDING IN EUROPA

De Nullenuil komt in Europa lokaal voor van het Iberisch Schiereiland, Italië en Griekenland tot Zuidoost-Engeland, Denemarken, Zuid-Zweden en Estland. Naar het zuiden is de soort talrijker, noordelijker is de uil niet overal een standvlinder. De meeste vindplaatsen bevinden zich in heuvels van 100 tot 350 meter hoogte. Buiten Europa komt de soort voor in de Kaukasus, Turkije, Israël, Irak en Iran (BARTSCH *et al.*, 2001; TOP *et al.*, 2022; DE VLINDERSTICHTING, 2024). Lempke stelt zelfs dat de Nullenuil

FIGUUR 3
De Nullenuil (*Dicycla oo*), vrouwtje, op de Observant (foto: C. Cremers-Hodzelmans, 18 juli 2024).

TABEL 1
Waarnemingen van de Nullenuil (*Dicycla oo*) in Nederland. Van de eerste twee waarnemingen zijn geen precieze data bekend (bron: het landelijke databestand Noctua van de Vlinderstichting en de Werkgroep Vlinderfaunistiek, geraadpleegd 30 juli 2024).

Provincie	Gemeente	Dag	Maand	Jaar	Vangnacht
Gelderland	Brummen	1	1	1800	onbekend
Gelderland	Brummen	1	1	1850	onbekend
Overijssel	Borne	8	7	1940	8 juli 1940
Overijssel	Borne	9	7	1940	9 juli 1940

in bijna geheel Noordwest-Europa een soort is waarvan het lang niet zeker is of deze zich daar duurzaam kan handhaven (LEMPKE, 1952; 1962). De soort wordt in België lokaal gevonden in Wallonië, met name in provincies Namen en Luxemburg. Vóór 1980 is de Nullenuil maar drie keer in België waargenomen (DE PRINS, 2016; WARING & TOWNSEND, 2020). Vanaf 2000 is te zien dat de soort vaker wordt waargenomen en zich langs het Maasdal noordwaarts uitbreidt. Buiten het Maasdal is slechts een enkele zwerver waargenomen (WAARNEMINGEN.BE, 2024).

In Frankrijk komt de Nullenuil voor in eikenbossen, meestal in lager gelegen gebieden (gemiddeld 25–250 m hoogte). Vanaf het jaar 2000 is een toename van het aantal waarnemingen te zien. De soort is niet op Corsica waargenomen (LÉPI'NET, 2024).

In Duitsland is de Nullenuil sinds de 19e eeuw aanzienlijk achteruit gegaan (BARTSCH *et al.*, 2001). Oorspronkelijk (tot 1900) lijkt de soort verspreid over Duitsland voor te komen, maar niet in het noorden. Tussen 1900 en 1950 is er een beperkt aantal waarnemingen genoteerd. Na 1950

is de soort vooral waargenomen in de regio's langs de Elbe en in de noordelijke delen van Beieren en Baden-Württemberg. Ook na 2000 is dit het geval. Er lijken echter ook langdurige schommelingen te zijn in het voorkomen van de soort. In 2024 is de Nullenuil maar vier keer, zeer verspreid, gezien in Duitsland (BARTSCH *et al.*, 2001; SCHMETTERLINGE DEUTSCHLANDS, 2024). De Nullenuil komt zeer lokaal voor in Zuid-Engeland. Er zijn weinig waarnemingen gemeld. De soort is er zeer zeldzaam en staat in Groot-Brittannië op de Rode Lijst. De soort is uiterst onregelmatig in zijn verschijning. Periodiek wordt de soort algemeen waargenomen om daarna weer nauwelijks gezien te worden (KIMBER, 2024; THE SUSSEX MOTH GROUP, 2024; WALL, 2024).

NOORDWAARTSE AREAAUITBREIDING?

Wanneer de waarnemingen in Frankrijk en België in de periode van 2000 tot en met 2024 worden bekeken, is te zien dat de soort bezig is aan een gestage noordwaartse areaaluitbreiding door het Maasdal (LÉPI'NET, 2024; WAARNEMINGEN.BE, 2024).

Het is aannemelijk dat het op 18 juli 2024 waargenomen exemplaar via het Belgische Maasdal Nederland heeft bereikt.

Het laatste decennium hebben meerdere soorten macro-nachtvlinders ons land via het Maasdal weten te vinden. De Zoomvlekspanner (*Steganina cararia*) laat een noordwaartse uitbreiding van zijn areaal zien, uitgebreider dan alleen via het Maasdal. De eerste vondst in Limburg was in 2014 in het Savelsbos (VOSSEN, 2015). Deze soort is inmiddels langs de gehele Nederlandse zuidgrens, van Limburg tot aan de Zeeuwse kust, te vinden (WAARNEMING.NL, 2024). Het verspreidingspatroon van de Zwartvlekspikkelspanner (*Menophra abruptaria*) richting Nederland verliep identiek aan dat van de Zoomvlekspanner. In Wallonië verliep de noordwaartse uitbreiding van deze soort via het Maasdal sinds 2016 in hoog tempo en in 2019 werd het eerste exemplaar op de Sint-Pietersberg gezien (VOSSEN & DE MOOIJ, 2022). Het in 2023 teruggevonden exemplaar van de Roodbruine walstrospanner (*Catarhoe rubidata*) kwam ook door het Maasdal naar het noorden (CREMERS-HODZELMANS, 2023).

Dat de Nullenuil op 18 juli 2024 Nederland bereikte laat zien dat de noordwaartse uitbreiding van zijn areaal wordt doorgezet en dat het hoogst waarschijnlijk niet zal blijven bij af en toe een zwerfver.

DANKWOORD

Paul Vossen wordt bedankt voor zijn hulp bij het opstellen van dit artikel. Voor het beschikbaar stellen van de gegevens uit het *Noctua*-databestand bedank ik Jurriën van Deijk. Informatie over de exemplaren aanwezig in de collectie van *Naturalis* werd verstrekt door Rob de Vós, waarvoor dank.

Summary

HEART MOTH (*DICYCLA OO*) REDISCOVERED IN THE NETHERLANDS AFTER 84 YEARS

This article describes the first record from the Netherlands of the Heart moth since 1940. It was found on the Sint-Pietersberg hill, south of Maastricht, on 18 July 2024, during a moth monitoring evening. The larvae of the Heart moth feed on Oak (*Quercus spec.*). Adult moths are scarce, and are found locally in Western Europe. They fly from June till August in one generation. The species is showing a northward expansion.

Literatuur

- BARTSCH, D., G. EBERT, S. HAFNER, C. HÄUSER, I. NIKUSCH, U. RATZEL, A. STEINER, J. THIELE & R. TRUSCH, 2001. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 8 Nachtfalter VI. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- CREMERS-HODZELMANS, C., 2023. Roodbruine walstrospanner na 22 jaar terug in Nederland. *Natuurhistorisch Maandblad* 113(4): 114-117.
- ELLIS, W.N., 2024. Plantparasieten van Europa: bladmineerders, gallen en schimmels. *Dicycla oo* (Linnaeus 1758). Nullenuil. Geplaatst 5 april 2024. Geraadpleegd 20 oktober 2024. <https://bladmineerders.nl/parasites/animalia/arthropoda/insecta/lepidoptera/ditrysia/apoditrysia/macrolepidoptera/noctuoidea/noctuidae/noctuinae/xyleneini/cosmiina/dicycla/dicycla-oo/?lang=nl>.
- KIMBER, I., 2024. UKmoths. Heart Moth. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.ukmoths.org.uk/species/dicycla-oo/adult/>.
- LEMPKE, B.J., 1952. Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera VII. *Dicycla* Guenée. 479. *D. oo* L. *Tijdschrift voor Entomologie* 85: 80-81.
- LEMPKE, B.J., 1962. Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera (twaalfde supplement). *Dicycla* Guenée. *D. oo* L. *Tijdschrift voor Entomologie* 108: 257.
- LÉPI'NET, 2024. Lépi'net. Les Carnets du Lépidoptériste Français. *Dicycla oo* L. Le Double Zero. Geraadpleegd 24 november 2024. <https://www.lepinet.fr/especes/nation/lep/index.php?e=l&id=43960>.
- NDFF, 2024. NDFF Verspreidingsatlas Nachtvinders. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Nullenuil. Geraadpleegd 9 november 2024. <https://www.verspreidingsatlas.nl/10555#>.
- PRINS, W. DE, 2016. Catalogus van de Belgische Lepidoptera. Belgian Biodiversity Platform, Brussel.
- SCHMETTERLINGE DEUTSCHLANDS, 2024. Artinformatie. Eichen-Nulleneule (*Dicycla oo* (Linnaeus, 1758)). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.schmetterlinge-d.de/Lepi/EvidenceMap.aspx?id=447821>.
- SNELLEN, P.C.T., 1867. De vlinders van Nederland. Macrolepidoptera. Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.
- SUSSEX MOTH GROUP, 2024. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Heart Moth. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.sussexmothgroup.org.uk/site/species-Account.php?speciesRef=2272>.
- TOP, M., D. FRITSCH & V. KONONENKO, 2022. Noctuidae Europaeae. Essential. Bugbook Publishing, Østermarie: 472.
- VLINDERSTICHTING, 2024. Nullenuil. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 20 oktober 2024. <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/nullenuil>.
- VOOGD, J., 2021. Het nachtvlinderboek. Macronachtvinders van Nederland en België, inclusief rupsen. Tweede druk. KNNV Uitgeverij. Zeist.
- VOSSEN, P., 2015. Zoomvlekspanner *Stegania cararia* (Lepidoptera Geometridae) nieuw voor Nederland. *Entomologische Berichten* 75(3): 119.
- VOSSEN, P. & M. DE MOOIJ, 2022. Nachtvinders op licht op de Sint-Pietersberg in de periode 2013-2020. Deel 1: Inleiding en macronachtvinders tot en met de spanners. *Natuurhistorisch Maandblad* 111(3): 62-64.
- WAARNEMINGEN.BE, 2024. Nullenuil. *Dicycla oo* (Linnaeus, 1758). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://waarnemingen.be/species/9874>.
- WAARNEMING.NL, 2024. Zoomvlekspanner. *Stegania cararia* (Hübner, 1790). Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://waarneming.nl/species/133542/>.
- WALL, M., 2024. Hantsmoths. The Lepidoptera (moths and butterflies) of Hampshire and Isle of Wight. Heart Moth. *Dicycla oo*. Geraadpleegd 21 oktober 2024. <https://www.hantsmoths.org.uk/lep.php?code=73.218>.
- WARING, P. & M. TOWNSEND, 2020. Nachtvinders. De nieuwe veldgids voor Nederland en België. Zevende druk. Kosmos Uitgevers. Utrecht/Antwerpen.
- WILLEMSE, J., 2024a. Waarneming.nl. Hongaarse eik. *Quercus frainetto*. <https://waarneming.nl/species/95936/>.
- WILLEMSE, J., 2024b. Waarneming.nl. Donzige eik. *Quercus pubescens* Willd. <https://waarneming.nl/species/18341/>.

Onder de aandacht

Nieuwe voorzitter

Tijdens de Genootschapsdag op 15 februari 2025 is Math de Ponti door de Algemene Ledenvergadering gekozen als nieuwe voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap. Math volgt Frank Oelmeijer op die na zijn tweede termijn als voorzitter niet meer terugkeert. Math is al lange tijd actief binnen het Natuurhistorisch Genootschap, onder meer als voorzitter van Kring Roermond. Verder is Math als initiatiefnemer en

redacteur betrokken geweest bij diverse publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap, zoals de boeken *Natuurlijk Roermond*, *Natuur voor elkaar* en de *Midden-Limburgse Maasterrassen*. Math draait al enige tijd mee in het *Dagelijks Bestuur* van het Natuurhistorisch Genootschap en vervult vanuit deze rol ook een bestuursfunctie binnen de Stichting *Natuurpublicaties Limburg*.